

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

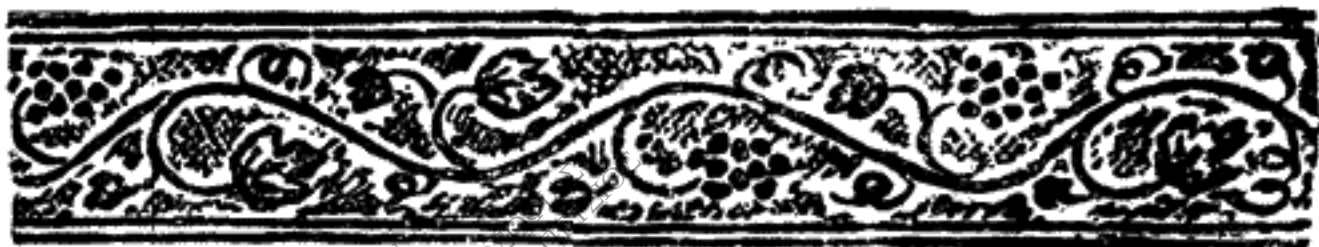
ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ

1930

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ της Κ.ρ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

PAUL VALÉRY

Η ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ (*)

Δέν μπορεί νά τό δει, χωρίς νά δει μέ τήν ίδια ματιά ένα **σύνολο** από επεισόδια, από διαταγμούς, κομμάτια πού διαγραφήκανε ή πού δέ γραφήκανε, τεχνάσματα καί δολώματα. Μπορεί π. χ. νά συμβεί, ὥστε μιὰ ἰδέα, πού μοῦ ἤρθε ξαφνικά καί κατὰ σύμπτωση, νά πάρει θέση ἀμέσως στό ἔργο καί νά φαίνεται στέν ἀναγνώστη πῶς μοῦ ἤρθε ἐντελῶς **φυσικά** καί ἀναγκαῖα, σά νά βγήκε χωρίς προσπάθεια μέσ ἀπ' αὐτά πού προηγούνται στό κείμενο.

Εἶναι, λοιπόν, δύσκολο στό συγγραφέα νά νιώσει τήν ἐντύπωση πού κάνει τό σύνολο τοῦ ἔργου σάν κατασκευάσμα ἀπομονωμένο καί τελειωμένο. Διέτρεξε ὅλους τοὺς σταθμούς τῆς δημιουργίας, πέρασε ἀπό σταυροδρόμια, ἐδίστασε μπροστά σέ πολλά δίσπρατα, ξέρεي ὅτι πολλά κομμάτια τοῦ ἤρθαν χωρίς νά δουλέψει, ὅτι γιά ἄλλα κουράστηκε νά τά βρεῖ, βλέπει πόσες ἐγκαταλείψεις ἰδεῶν ἔκανε καί πόσες ἄλλες ἀναπτύχθηκαν ἀπροσδόκητα. Καμιά φορά, ἡ λύση, πού ἐξασφαλίζει τήν ἐξωτερική ὑπαρξη τοῦ ἔργου, μάς ἔρχεται τήν ὥρα πού πρόκειται νά τό ἐγκαταλείψουμε, κ' ἔτσι τό ἔργο πού πρωτότερα εἶχε συλληφθεῖ, ἀλλάζει μορφή ὀλόκληρο, μέσα σέ μερικές στιγμές. Ἐὐ ἀδύνατο γίνεται κατορθωτό, τό ἐμπόδιο μεταβάλλεται σέ μέσο κτλ.

Ἄς θέσουμε τώρα ένα μοναδικό πρόβλημα, πού καμιά φορά τίθεται σ' ένα συγγραφέα. **Ἀπό τί μπορεί ὁ συγγραφέας νά γνωρίσει ἂν τό ἔργο του εἶναι τελειωμένο;** Εἶναι μιὰ ἀπόφαση πού πρέπει νά λάβει.

Καί λοιπόν ἡ ἀπόφαση αὐτή, πού θέτει τέρμα στό ἔργο, δέν μπορεί παρά νά εἶναι ἐξωτερική, ξένη ἀπό τό ἴδιο τό ἔργο. Ἡ διάρκειά, οἱ διαστάσεις πού ὑποδείχθηκαν, ὁ

χρόνος πού μάς δόθηκε γιά νά παραδώσουμε τήν ἐργασία, ἡ ἀνία, ἡ κόπωση, ἡ καί ἡ **αὐτάρκεια**,—ἴδου τό τι ἐπιβάλλει στό συγγραφέα νά σταματήσει τήν προσπάθειά του. Μά τό τελείωμα ἑνός ἔργου ἀληθινά δέν εἶναι παρά μιὰ ἐγκατάλειψη, ένα σταμάτημα, σχεδόν πάντοτε **τυχαῖο** μέσα σέ μιὰ ἐξέλιξη πού μπορούσε νά ἐξακολουθήσει.

Βλέπουμε, λοιπόν, μ' αὐτά ὅτι τό ἔργο, σάν κάτι τελειωμένο καί μέ ὄρια ἐντελῶς ὠρισμένα, μπορεί πάντοτε ἀπό τό μέρος τοῦ ὁ συγγραφέας, νά τό βλέπει σάν ἕνα κουρέλι τυχαῖα ἀποσπασμένο ἀπό τό ἐσωτερικό τοῦ **σύνολο**, σά μιὰ μορφή ἑνός διάβου, ἐνῶ παρυσιάζεται στά μάτια τοῦ ἀναγνώστη σάν ἀκίριο κατασκευάσμα **πού δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τόν καιρό**.

Ἄς κοιτάξουμε τώρα μερικές καταστάσεις ἑνός συγγραφέα πού θά τόν ὑποθέσουμε (γιά νά μάθουμε κάτι γι' αὐτόν) πῶς ἔχει μιὰ συνειδηση τοῦ ἔργου του ἐξαιρετικά ἀναπτυγμένη.

Ὁ εὐσυνειδητος αὐτός λογογράφος παρατηρεῖ τόν ἑαυτό του ὅλες τίς στιγμές, καί βεβαιώνεται πῶς περνᾷ κανονικά ἀπό δυό φάσεις, πού ἡ καθεμιᾶ ἀξίζει ξεχωριστά νά ἐξετασθεῖ. Βρίσκουμε πάντοτε σχεδόν μιὰ πρώτη κατάσταση, μιὰ συγκινημένη φάση, πού δέν τείνει σέ καμιά ὠρισμένη μορφή, ὀργανωμένη καί διαγραμμένη, μά πού μπορεί νά παράγει στοιχεῖα κομματιαστά ἐκφράσεως, τεμάχια πού θά βροῦν—ἡ δέ θά βροῦν ποτέ—τό **συνολό τους**. . . Σ' αὐτή τήν κατάσταση, ἐμφανίζονται μιὰ λέξη, μιὰ φράση, μιὰ εἰκόνα, πού, ὅταν ἀργότερα τίς ξαναδρούμε, παίρνουν τή θέση τους μέσα σέ μιὰ σύνθεση, καί χρησιμεύουν ἀπροσδόκητα σά σπόςρος, ἢ σά λύση. . .

Νά τολμήσω νά ἐνομάσω αὐτά τά κομμάτια

(*) Συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο καί τέλος.

τια: τὰ συντρίμια τοῦ μέλλοντος; Ἄλλὰ σ' αὐτὸ τὸ μέλλον, ποῦ μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ μακρυνὸ (τόσο καμιά φορά μακρυνό, ὅσο ἀπέχει ἢ ὄριμη ἡλικία ἀπὸ τὴν παιδική), δὲν πρέπει νὰ βλέπουμε μέσα τοῦ ἐπὶ ἐποχῆς ποῦ θὰ μορφοποιηθεῖ τὸ ἔργο, ὅπως παρουσιάζεται στὸ κοινό, μὰ τὴν ἐποχὴ ποῦ θὰ ζήσει μέσα μας τὸ ἔργο μὲ ζωὴ ἢ ὁποῖα, ὅπως σὰς ἔλεγα πρωτότερα, ποτὲ δὲ θὰ σταματήσει, ποτὲ δὲ θὰ στερεοποιηθεῖ, οὔτε θὰ φανεῖ χωρισμένη ἀπὸ τὶς δυνατότητες καὶ τὶς εὐκαιρίες τοῦ μετασχηματισμοῦ, παρὰ χάρη σὲ μιὰ ξένη ἐπέμβαση.

Αὐτὴ ἡ πρώτη φάση ἀνήκει στὴ γενικὴ ψυχολογία. Τὰ γεγονότα ποῦ κατ' αὐτὴν παράγονται, μολονότι εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴ δημιουργία, τῆς ὁποίας συσσωρεύουν τὴ γενικὴ οὐσία — μὲ τὴ μορφή στοιχείων συγκινητικῶν καὶ συνδυασμῶν ἰδιαίτερα εὐτυχῶν ἢ δυνατῶν —, ἐν τούτοις δὲν ἐπαρκοῦν καθόλου γιὰ τὴν παραγωγή ὁργανωμένου ἔργου. Αὐτὸ προϋποθέτει ἕναν ἐντελῶς διαφορετικὸ βαθμὸ διανοητικῆς ἐνέργειας. Ὁ συγγραφεὺς, εἴτε τὸ ξέρει, εἴτε ὄχι, πέρνει μιὰ στάση νέαν τελείως νέα.

Στὴν ἀρχὴ κοίταζε μόνο μέσα του καὶ μόνο τὸν ἑαυτὸ του· ἀλλά, μόλις σκεφθεῖ νὰ κάνει ἔργο, ἀρχίζει νὰ λογαριάζει τὴν ἐξωτερικὴ ἐντύπωση. Καὶ τίθεται πλέον ἕνα πρόβλημα συμμόρφωσης. Ἀσχολεῖται ἐπίτηδες, ἢ ἀσυνείδητα μὲ τὰ ὑποκείμενα στὰ ὅποια πρέπει τὸ ἔργο ν' ἀσκήσει μιὰ ἐπίδραση· προσπαθεῖ νὰ δεῖ αὐτούς, στοὺς ὁποίους ἀπατείνεται, ἐνῶ ἀναπαρσταίνει συνάμα τὰ μέσα ποῦ μπορεῖ νὰ διαθέσει γι' αὐτὴν τὴν ἐνέργεια.

Εἶναι περιττό, κύριοι, νὰ σὰς πῶ πῶς αὐτὴ ἢ ἀνάπτυξη ποῦ κάνω εἶναι πολὺ χοντρικὴ καὶ ἀτελής. Δὲν κάνω παρὰ ἕνα σχῆμα, μὲ τὸ ὅποιο ἐπιδιώκω νὰ φανερώσω τὴν ποικιλία τῶν ἀνεξάρτητων συντελεστῶν, ποῦ συνδυάζονται καὶ συγχέονται μέσα σὲ κάθε ἔργο τέχνης.

Αὐτὸ τὸ εἶδος τῶν συνδυασμῶν — σὰν κι' αὐτὸν ποῦ σὰς ἐξέθεσα — φέρνει στὴν αἰσθητικὴ ἀνάλυση δυσκολίες σχεδὸν ἀνυπέβλητες. Ὁ αἰσθητικὸς ὀφείλει νὰ ξέρει γιὰ τὸν καλλιτέχνη περισσότερα ἀπ' ὅσα ὁ ἴδιος ξέρει. Ὁφείλει ν' ἀναζητήσει τὸ πῶς συνταιριάζουν στιγμὲς τόσο διαφορετικῆς τοῦ πνεύματος τοῦ δημιουργοῦ, πῶς γίνεται π. χ. ἡ

ταχτοποίηση τῶν παραστάσεων διαφόρων εἰδῶν. Διάλεξα ἕνα θέμα. Ἀναπαρσταίνω ἀόριστα ἢ καθαρὰ ἕναν ἀναγνώστη. Νιώθω πῶς διαθέτω μερικὰ μέσα. Μὲ προκαλοῦν χίλιες ἀναμνήσεις, ποῦ μπορεῖ νὰ μοῦ χρησιμεύσουν, χίλια στοιχεῖα τῆς συγκινητικῆς οὐσίας, γιὰ τὴν ὁποία σὰς μίλησα. . . Τὸ ἔργο ποῦ θὰ κάνω θὰ εἶναι ἕνας συμβιβασμὸς, ἕνα τοποθέτημα, μιὰ ὑπόταξη, λιγότερο ἢ περισσότερο ἐπιτυχημένη, τῶν ἀνεξάρτητων αὐτῶν συνθηκῶν, αὐτῶν τῶν συνεισφορῶν, κι' αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν διαφόρων τάξεων. Γιὰ τοῦτο, σχεδὸν ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα ἀπαιτοῦν ἕνα σωρὸ ἀπὸ προλεγόμενα: ἐκθέσεις, περιγραφές, προετοιμασίες τοῦ ἀναγνώστη, ποῦ ἔχουν σκοπὸ: ἄλλες νὰ ὀρίσουν τὰ μέρη καὶ τοὺς κανόνες τοῦ ἔργου, καὶ ἄλλες νὰ ὑποτάξουν τὸν ἀγνώστο ἀναγνώστη στὴν εὐαισθησία τοῦ συγγραφέα. Ὅλ' αὐτὰ ἀποτελοῦν τ' ἀναγκαῖα αἰτήματα, τὶς συνθήκες, τὰ δομῆνα ποῦ χρειάζονται, ὥστε τὸ καθαυτὸ ἔργο νὰ μπορεῖ ν' ἀκουσθεῖ. Τοῦτο μὲ ἐδηγεῖ νὰ πῶ, ἐν παρόδῳ, λίγα λόγια γιὰ ἕνα εἶδος ἰδιωτικῆς λογοτεχνίας, γιὰ τὶς ἐπιστολὲς μεταξὺ οἰκείων, γιὰ ἔργα καμωμένα γιὰ ἕνα μοναχὸ ἀναγνώστη. Σ' αὐτὰ ὅλα, τὰ προλεγόμενα εἶναι περιττά! Ὁ ἀναγνώστης εἶναι ὄρισμένος ἐντελῶς. Ξέρουμε καὶ τὸ πῶς θὰ τὸν συγκινήσουμε, καὶ μὲ τί θὰ τὸν προκαταλάβουμε, καὶ τὸ τί τοῦ ἀρκεῖ, καὶ τὸ τί πρέπει ν' ἀποσιωπήσουμε, καὶ ἀκόμα ξέρουμε ὅτι μπορούμε νὰ τοῦ ἀνακοινώσουμε τὶς σκέψεις μας — ἢ μιὰ σκέψη — σχεδὸν χωρὶς διατυπώσεις, σχεδὸν στὴν κατάστασι τὴν ἄμεση ποῦ γεννήθηκε. Αὐτὲς οἱ ἰδιαίτερες περιστάσεις μᾶς ἐπιτρέπουν ἀρκετὰ νὰ νιώσουμε τὸ τί τεχνητὰ πράγματα πρέπει νὰ βάλει ὁ συγγραφεὺς μέσα σ' ἕνα ἔργο προωρισμένο γιὰ τὸ ἀγνώστο κοινό, καὶ τὸ τί δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν καθαρὴ ἐσωτερικὴ του πείρα, ἢ τοῦλάχιστο ποῦ δὲν πηγάζει ἀπὸ τὴν ἴδια πηγὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία βγήκε ἢ δική του καὶ ἐλεύθερη δημιουργία. Μὲ λίγα λόγια, κάθε θεωρία γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία πρέπει νὰ μὴ λησμονεῖ τὴν «ἐτερογένεια» τῆς ποικιλίας τῶν συνθηκῶν, ποῦ ἐπιβάλλονται στὸν τεχνίτη καὶ ἀναγκαῖα περιπλέκονται μέσα στὸ ἔργο τοῦ. Ἡ παράδοξι μοῖρα τοῦ καλλιτέχνη τοῦ ἐπιβάλλει νὰ συνδυάζει καθωρισμένα στοιχεῖα γιὰ νὰ ἐπιδράσει σὲ ἄτομο ἀκαθόριστο.

Ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ μιλήσω γιὰ ὄλα ὅσα ἀποτελοῦν τὴν τεχνικὴ τῆς τέχνης καὶ ποῦ ἀφοροῦν τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ζωὴ στὴν κοσμικὴ. Ἀλλὰ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ μιλήσω ἐκ τοῦ προχείρου.

Περιορίζομαι νὰ υποδείξω μόνον ἓνα μέρος ἀξιοσημείωτο αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας τῆς τεχνικῆς, ποῦ θὰ τὴν παραλείψουμε. Σὲ ὄλους τοὺς βαθμοὺς τῆς τεχνικῆς τὰ μέσα ἀντιφρούνε στοὺς σκοποὺς.

Καὶ συνηθέστατα συμβαίνει ἡ γνώση—ἡ αἰσθησιμὴ τῶν μέσων νὰ γεννάει τὸ σκοπὸ. Κοντεύω μάλιστα νὰ πιστέψω, ὅτι μερικὲς βαθιεῖς σκέψεις ὀφείλουν τὴν καταγωγὴ τους στὴν παρουσία κάποιων γλωσσικῶν τύπων— κάποιων λεχτικῶν εἰκόνων ἀδεικνῶν καὶ κάποιου τόνου, ποῦ ζητοῦνε ἓνα περιεχόμενο. Ἄς ἀφήσουμε, λοιπόν, ὄλα αὐτὰ τὰ δύσκολα ζητήματα ποῦ δὲν εἶμαι ἕτοιμος νὰ τὰ καταπιασθῶ. Φαντάζομαι πῶς πιὸ πολὺ θὰ σὰς ἐνδιαφέρει νὰ σὰς δώσω μερικὲς προσωπικὲς μου ἐντυπώσεις γι' αὐτὸ ποῦ τὸ λέμε ποιητικὴ διαίσθησις, γιὰ τὸ θέμα δηλαδὴ ποῦ ἀπασχολεῖ, τὸ ξέρω καλά, κάθε φιλόσοφο τῆς ἐποχῆς μας.

Νὰ κάτι ποῦ μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ. Ἴδου τί βρίσκω στὴ γέννησις ἑνὸς ποιήματός μου ποῦ τὸ ἔκανα πᾶνε λίγα χρόνια. Μιὰ μέρα μὲ βασάνιζε ἓνας ρυθμὸς, ποῦ ξαφνικὰ ἔγινε στὸ πνεῦμα μου πολὺ αἰσθητός, ὕστερα ἀπὸ ἓνα χρονικὸ διάστημα κατὰ τὸ ὅποιον εἶχα καὶ δὲν εἶχα συνείδησις τῆς πλάγιας αὐτῆς ἐνεργείας. Ὁ ρυθμὸς αὐτός, ἀπαιτητικὸς, μοῦ ἐπιβαλλότανε. Μοῦ φαινότανε πῶς ἤθελε νὰ ἐνσαρκωθεῖ, νὰ λάβει τὴν τελειότητα τοῦ ὄντος. Μὰ δὲν κατόρθωνε νὰ γίνῃ πιὸ καθαρός μέσα στὴ συνείδησή μου, παρά θανειζόμενος ἢ ἀφομοιώνοντας κατὰ ἓναν τρόπο στοιχεῖα λεχτικά, συλλαβές, λέξεις. Ἀλλ' αὐτὲς οἱ συλλαβές κ' οἱ λέξεις, χωρὶς ἄλλο, τὴ στιγμὴ αὐτὴ τῆς διαμορφώσεως, καθωρίζονταν ἀπὸ τὴ μουσικὴ ἀξία τους καὶ τίς ἔλξεις τίς μουσικῆς. Ἦταν μιὰ κατάστασις προσχέδιου, μιὰ κατάστασις παιδική, στὴν ὁποία μόλις διακρινόντανε ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἢ μορφή καὶ ἢ ὕλη, γιὰτὶ αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἢ ρυθμικὴ μορφή ἀποτελοῦσε τὸ μοναδικὸν ὄρο γιὰ τὴν παραδοχὴ τους, ἢ γιὰ τὴν ἐκφρασί τους. Τέτοιος ἦταν ὁ δεῦτερος σταθμὸς, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ἀποτελεῖτο

ἀπὸ τὸν ρυθμὸ γυμνὸ, ἀπὸ τὴν καθαρὴ καὶ ἀπλή δοκιμαστικὴ κρούσις. Κατόπιν μ' ἔνα ξύπνημα τῆς συνείδησις, ἢ μὲ μιὰ επέκτασις ξαφνικὴ τῆς περιοχῆς τῆς—ἐπέκτασις ποιητικῆ, ἐννοεῖται, μεγάλωμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνεξάρτητων ἀπαιτήσεων—ἔγινε μιὰ ἀντικατάστασις τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν λέξεων, ποῦ πρωτοκαλέστηκαν, καὶ βρέθηκε ἓνας στίχος ἀρχικός, ὅχι μόνον καμωμένος, ἀλλὰ ποῦ μοῦ φάνηκε πῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸν ἀλλάξω, σὰ νάτανε τὸ προϊόν μιᾶς ἀνάγκης. Μὰ κι ὁ στίχος αὐτός, μὲ τὴ σειρά του τώρα, ἀπαιτοῦσε μιὰ μουσικὴ καὶ λογικὴ συνέχεια. Τὸ χέρι εἶχε πιάσει πιά τὸ κίνητρο τῆς μηχανῆς. Δυστυχῶς γιὰ τοὺς ποιητὰς, ἢ καλὴ αὐτὴ σύμπτωσις δὲν ἐξακολουθεῖ συνεχῶς καὶ πρέπει νὰ προστρέξουνε στὴ δουλειὰ καὶ στὰ τεχνάσματα γιὰ νὰ μιμηθοῦν αὐτὸ ποῦ γιὰ μιὰ στιγμὴ γνώρισαν. Ἡ αἰτία αὐτῆς τῆς διακοπῆς τῆς ἀθόρμητης εὐτυχίας εἶναι πολὺ ἀπλή. Ὀφείλεται στὸ ὅτι στὸ λόγο ὁ ἦχος καὶ ἡ ἐννοια δὲν ἐνώνονται παρά συμβατικά.

Σὲ μιὰν ἄλλη περίστασι, μοῦ παρουσιάστηκε ἓνας στίχος, ποῦ γεννήθηκε φανερὰ γιὰ τὴν ἠχητικότητά του καὶ τοὺς φθόγγους του. Ἡ ἐννοια ποῦ ὑπόβαλλε τὸ ἀναπάντεχο αὐτὸ στοιχεῖο τοῦ ποιήματος, ἢ εἰκόνα ποῦ τὴν καλοῦσε ἢ συνταχτικὴ του μορφή (ἓνας ἐπιθετικὸς προσδιορισμός), ἐνεργώντας ὅπως ἐνεργεῖ ἓνα μικρὸ κρύσταλλο μέσα σὲ ὑπερκορεσμένη διάλυσι, μὲ ἀναγκάσανε, γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, ἀπὸ συμμετρία, νὰ περιμένω καὶ νὰ χιτίζω σύμφωνα μὲ τὴν προσδοκία αὐτὴ, πέρα κι ἐδώθε ἀπὸ τὸ στίχο, μιὰν ἀρχή, ποῦ νὰ προετοιμάζει καὶ νὰ δικαιολογεῖ τὴν ὑπαρξή του, καὶ μιὰ συνέχεια ποῦ τοῦ ἔδινε τὴ δύναμή του ὄλη. Ἔτσι ἀπὸ τὸν ἓνα στίχο, βγήκανε, τὸ ἓνα ὕστερα ἀπ' τὸ ἄλλο, ὄλα τὰ στοιχεῖα ἑνὸς ποιήματος—τὸ θέμα, ὁ τόνος, ὁ προσωδιακὸς τύπος . . . κ.τ.λ. Δὲν μπορῶ νὰ μὴ συγκρίνω τὴ γονιμοποίησι αὐτὴ μὲ κείνη ποῦ παρατηροῦμε στὴ φύσι, στὴν ὁποία βλέπουμε, καθὼς φαίνεται, ἓνα κομματάκι ἀπὸ τὸν κορμὸ τους, ἢ ἀπὸ τὴ φυλλωσιὰ μερικῶν φυτῶν ν' ἀναπαράγουν ἓνα πλήρες ἄτομον, ὅταν βοήθει περιβάλλον εὐνοϊκόν. Τὸ κομματάκι, μολονότι εἰδικευμένο, γίνεται σιγὰ σιγὰ ἓνα σωστὸ ἄτομο, κάνει φύλλα, κορμό, ρίζες καὶ ὄλα ὅσα πρέπει γιὰ νὰ ζήσει.

(Ἀλλ' αὐτὴ ἢ θελκτικὴ ἀναλογία δὲν πρέ-

πει νὰ νομοθετῆ σωστῆ, ἔνεκα τῆς ριζικῆς ἀνεξαρτησίας, ὅπως ἐτόνισα πρὸ ὀλίγου, ποὺ ἔχουν ἀναμεταξύ τους οἱ συντελεσταὶ γλώσσα, ἤχος καὶ ἔννοια.)

Κι' ἄλλες ὁμοῦ περιστάσεις παρουσιάζονται. Μπορεῖ μάλιστα νὰ ποῦμε πὼς καθὲ ἔργο μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ περισσώτερους τρόπους. Τίποτα δὲ μᾶς δείχνει, σὲ μὴ ἀντικειμενικῇ ἐξέτασιν, ἂν τὸ τάδε ποίημα ἔγινε ἀπὸ δομὲν ἡμιστιχόν, ἀπὸ μιὰ ρίμα, ἢ ἀπὸ ἓνα θέμα ποὺ τὸ μόρφωσε ἡ σκέψῃ. Ἡ πιὸ γενικὴ περίπτωσις, ὅταν πρόκειται γιὰ πολὺ μεγάλα ἔργα, εἶναι φυσικὰ αὐτὴ ποὺ ὁ συγγραφεὺς ξεκινάει ἀπὸ ἓνα θέμα γιὰ νὰ φτάσῃ στὰ τέλος στὴ στιχουργίᾳ. Εἶναι ἡ περίπτωσις τῶν κλασσικῶν ἐπῶν, τῶν δραματικῶν ποιημάτων, τῶν τραγωδιῶν, τῶν κωμωδιῶν. Ἀλλὰ στὰ ποιήματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους διακρίνεται πολὺ λίγο ὁ εἰδικὸς χαρακτήρας τῆς ποιήσεως, ποὺ κυρίως ἐξαρτᾶται ἀπὸ μιὰ **μοναδική**, ἀπὸ μιὰν ἀπίθανη ἀμοιβαία ἀναλογία μεταξὺ τῆς αἰσθητῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐκφραστικῆς ἀξίας. (Ἐπὶ πλέον μεταξὺ τῶν διαδοχικῶν ἐννοιῶν πρέπει νὰ ὑπάρχουνε σχέσεις **παραπανιστές**, περισσώτερες δηλαδή σχέσεις ἀπ' ὅσες χρειάζονται γιὰ τὴ καθαρὴ καὶ τὴ γραμμικὴ. Αὐτὸ εἶναι τὸ αἶτιον ποὺ παρασέρνει τοὺς ποιητὰς νὰ μεταχειρίζονται εἰκόνες, μεταφορές, σύμβολα . . . κτλ.) Τὰ ἔπη καὶ τὰ δραματικὰ ποιήματα ἔχουν τὸ μειονέκτημά, τὴν ἀντιποιητικὴν ἰδιότητα, ὅτι μποροῦνε νὰ συνοψισθοῦν, ὅτι μποροῦμε νὰ τὰ διηγηθῶμε. Μὲ μιὰ λέξη, ἔχουνε μιὰν ὑπαρξήν, ἓνα εἶδος ὑπάρξεως ἀνεξάρτητης ἀπὸ τὴν ἀξίαν τους . . .

Ἐνῶ στὴν ποίησιν, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ μόνον ποίησιν—δὲν τολμῶ νὰ προσθέσω: ἀδολγὴ!—τὸ ποίημα δὲν μπορεῖ, χωρὶς νὰ χαντακωθεῖ ὀλότελα, νὰ γραφῆ σὲ πεζὸ λόγον.

Σκεφθῆτε πὼς ὅλη ἡ δουλειὰ τοῦ ποιητῆ ἀφιερῶθηκε στὸ νὰ δώσῃ στὸ σύνολον τοῦ ποιήματός του αὐτὴ τὴ διοργάνωσιν τὴ συνδυασμένην τοῦ βήθους μὲ τὴ μορφήν, ποὺ δὲν παρέχεται παρὰ σπάνια καὶ μὲ τσιγγουνιά ἀπὸ τὴν τύχην. Τὸ κυνηγητὸ αὐτὸ τοῦ ἀπίθανου, ποὺ εἶναι πολὺ περισσώτερον δύσκολον στὴν ποίησιν παρὰ στίς ἄλλες τέχνες, ἔχει σὰ συνέπειαν πολὺ δυσάρεστη τὴν δυσκολίαν, τὴν ἀνυπερέβλητην σχεδὸν ποὺ συναντοῦμε στὴν ποίησιν, τὴν δυσκολίαν τῆς **σύνθεσεως**. Δὲν ξέρω τίποτα πιὸ σπάνιον—ὅσον ἀφορᾷ μάλιστα τὰ ἔργα ποὺ δὲν ἔχουν πιὸ πολλοὺς ἀπὸ . . . δεκατέσσερον στίχους—ἀπὸ τὴν σύνθεσιν, μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅρου αὐτοῦ ποὺ τὴν ἀποκαλῶ **διακοσμητικὴν**. Φαντάζομαι πὼς εἶναι ἐγχείρημα σχεδὸν ἀνώτερον ἀπὸ τίς ἀνθρώπινες δυνάμεις. Δὲν ὀμιλῶ βέβαια γιὰ σύνθεσιν λογικὴν ἢ χρονολογικὴν. Δὲν πρόκειται διόλου γιὰ σύστημα, στὸ ὅποῖον πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ κανεὶς σὰν ἓνα ὀδηγητήριον νῆμα, τὴ διαδοχὴν χρονολογημένων γεγονότων, ἢ ν' ἀποδεχθεῖ μιὰ σειρά ἀπὸ ἔννοιαι. Βρίσκουμε βέβαια στὴ λυρικήν ποίησιν παλλὰ παραδείγματα ξετυλιγμάτων, ποὺ ὑποβάλλουν μιὰν ἀπλή εἰκόνα, μιὰν αἰσθητὴν καμπύλην. Μὰ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι στοιχειωδέστατοι τύποι.

Μιλῶντας γιὰ σύνθεσιν, μιλῶ γιὰ τὰ ποιήματα στὰ ὅποια προσπαθεῖ ὁ ποιητὴς νὰ φτάσῃ τὴ σοφὴ πολυπλοκότητα τῆς μουσικῆς, εἰσάγοντας συστηματικὰ μεταξὺ τῶν μερῶν τοῦ ποιήματος σχέσεις «ἀρμονικὰς», συμμετρίας, ἀντιθέσεις, ἀναλογίας κ.τ.λ.

Ἐξομολογοῦμαι πὼς πολλὰς φορὰς μοῦ συνέβη νὰ σκεπτῶ κάτι τέτοιον καὶ μάλιστα νὰ δουλέψω πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν, ἀλλὰ οἱ δοκιμαίαι μου ποτὲ δὲν καταλήξανε οὔτε σ' ἓνα ἄσχημον πρᾶγμα!

Ἴδου κύριοι, τί μποροῦσα νὰ σᾶς πῶ.

Μετάφρασις ΜΑΡΚΟΣ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

